

svoji zmernosti ostane le »šomašter«, dočim bo oni prvi po Slomšku »mojster šole«, četudi ni nikdar nastopal v učit. organizacijah ne kot predavatelj, ne v debati, ne da bi imel najmanj smisla za šolo.

Oprostite, če sodim pretrdo! Dvajsetletna borba mi je zagrenila življenje, ubila ideale. V otroški naivnosti se dramim in trkam ob 11. uri.

Kaj pa hočete pravzaprav domišljajvi učitelji? Zahtevamo šolnika in nič drugega. Šolnika, ki se je skazal samo na tem polju, ki mu je mari napredek, ki bi znal vdihniti življenje učiteljstvu in šoli. Človeka, ki ga ljubimo in spoštujemo, ki naj bi imel pedagoške talente, (genialnost že ni predpogoj) —

Pridružujemo se pa Revue pedagogique, ki piše: Nismo hvaležni najbolj učenim, niti najbolj marljivim, niti onim, ki so nas znali vzgajati po najboljših pedagoških pravilih, temveč onim, ki so izražali prosto svoje žive misli, svoje dvome, svoje principe, ki znajo zbuditi pozornost za vse tudi malenkostne dogodke.

Nekaj tudi vam, naši bodoči vodje! Vaš nastop bode dalj smernice vsemu delovanju. Ljubezen ima kratko pot, ne tiplje po trnju. Vaša gorečnost bo podžigala našo, Vaša zaupljivost bo kalila i v nas, toda zlo vodi zlo, za udarec pričakuj udarca!

Ne iščite med zrnjem plevela, temveč med plevelom zrnja. Ni še upatni, če je prvi vtis slab. Zavedajte se, da je med nami mnogo onih, ki so zgrešili svoj poklic, ki so v napatju samim sebi, ker si ne znajo pomagati. Ne z batinami, z dobro besedo, vzgledom spraviš ga morda še v pravi tir.

Če pa slučajno naletiš na tovariša, ki te duševno nadkriljuje, ne čuti se ponižanega, ne skušaj ponižati njega, potrudi se, da ga dosežeš, prizadevaj si njegovo delavnost še povišati in spravi ga v tir, ki bo po njem več koristil vsemu narodu, kot poedinim vaščanom.

Izogibaj se 5. božje zapovedi!

Osebnost bodi dostojen, pridobivaj si spoštovanje in zaupanja! Zahajaj med tovariše, da jih prav spoznaš. »Maloruski učitelj« je nekoč pisal. Nadzornik naj se udeležuje učit. zborovanj, a naj se ne kaže kot tak, ampak naj prisostvuje razpravam kakor učitelj. Poglejte si drug drugemu v dušo! Iz teh stikov se rodi zaupanje, ljubezen in spoštovanje. Tu spozna nadzornik želje učiteljev - tovarišev, in laglje ugaja vsakemu. Seve mora imeti dovolj takta, da svoje osebe ne rije v ospredje.

Ovaduštvo je odpraviti kot največje zlo. Glede pedanterije sem bral in skušal, da je ona Morana veselja do dela. Dobra volja že izgine, ko podrejeni pedanta že zagleda. Lastni »jaz« pada v mlakužo. O nadzorovanju upoštevajte duševno razpoložljivost učitelja. Ne srdite se, če ob dvomljivi kvalifikaciji po srbskem zakonu zahtevamo revizije.

Ne bodi birič, ampak zvezda vodnica in imel boš prijetno zavest, da ne čakamo poželjivo, kedaj mine čletna doba.

Sploh pa menim, da so vse sedanje naredbe prehodnega značaja, in da se nam bo v kratkem prilagoditi srbskemu šolskemu zakonu, ki je glede nameščenja nadzornikov dokaj liberalen. Prve naredbe tamkajšnjega ljudskega šolstva so iz leta 1836., prvi šolski zakon so izdali l. 1844. Za tem jih je sledilo tekom 60 let še 8. Po zakonu iz leta 1882. niso smeli biti nadzorniki iz vrst učiteljstva; zakon iz leta 1898 je to dovoljeval, vendar pri podeljevanju nadzorniških mest ni bilo dosti razlike od naše bivše Avstrije. Vse je bilo namreč odvisno od političkih strank. Novi zakon iz leta 1902 je korenito odstranil vse političke spletke v šolstvu. Glavni njegovi principi so:

šolska obveznost 6 let,
šolsko leto 10 mesecev, od 1. septembra do 30. junija,
šolski izleti se nagradijo,
32 službenih let,
preko 32 službenih let posebne nagrade.

Prestavljanje in vpokojevanje učiteljstva se ne sme vršiti iz službenih ozirav. Glede kvalifikacije sem preje omenil.

Da v Srbiji materinsko skrb za šolstvo, je razvideti iz proračuna iz l. 1906, ki zahteva 27 % vseh stroškov samo za šolstvo. Za nadzornike je bilo določeno 21.720 dinarjev samo za dijete.

Črna gora je veliko grešila na šolskem torišču. Zato so jo učitelji zapustili in odšli v Ameriko.

Hrvatska je že l. 1906. imenovala ljudskega učitelja Pavla Oreškoviča za deželnega šolskega nadzornika. Zadnje dni se hudujejo, ker naš proračun presega onega za Hrvatsko. Nejevoljni so, da smo mi šolstvo podržavili, prav pa jim svetuje »Slov. Narod«, da najbolje store, če še oni ravnajo po našem zgledu.

Šolstvo bodi stebel državi!

Soglasno in navdušeno se sprejmejo predlogi:

1. Zaveza posreduje v zmislu poročila.

2. Vlado prosimo, da preukrene svoje nazore in dovoli, da se nadzorniki izberejo izmed osebja domačega kraja.

3. Priznane šolnike pozivamo, da se zglase za nadzorniška mesta v domačem kraju!

Debate niso bistveno ničesar izpremenile.

JOSIP LAPAJNE:

Naše pravo v preteklosti in bodočnosti.

(Z društvenega zborovanja v Kranju. — Učiteljstvo je zahtevalo, naj objavim ves referat z dne 1. maja t. l. Ker pa bi zavzel preveč prostora, bom iz ostalega dela osnoval le izpreminjvalne predloge k posamnim paragrafom uč. načrta.)

»Boj za kruh — dobojevanje!« tako smo čitali pred tedni v »Učit. Tovarišu.« Ker pa me usoda že 20 let premeta po razburkanem morju učiteljskega Kačurjevanja, da mi je val časa kot kamenu ugledil zunanje lice, cvetoče ideale in me obenem utrdil v kremen pesimizma, sem nehote zmajal z glavo, češ, dobojevali ga ne bomo nikdar. Današnje zborovanje nam je živ dokaz temu. Preustrojitev šolstva, naše pravo, naša samostojnost — niti to nadaljni »boj za kruh«? Hočemo li odložiti orožje, sestri k mirovnim pogajanjem, ne da bi pomislili, zakaj so nam ponudili oni takozvani dobojevani kruh? — Kot pesimist opozarjam, da nam bo v bodočnosti še tršega boja, samo poleže naj se strah pred evropskim strašilom, grozečim iz vzhoda.

Bodimo vedno na straži, zakaj vse življenje je boj! Držimo pravice, ki jih imamo, pa strémimo za tem, da si priborimo novili! Pričakujmo pa še silnejših napadov na nas in na našo šolo, kot smo jih bili vajeni dosihdob!

Strinjam se z našo tovar. Janjo, ki je l. 1891. v »Učit. Tov.« zapisala: Učitelj, ki ima ponosno samozavest, da vestno izpolnjuje svoje dolžnosti, prezira s svojega vzvišenega stališča vse škodoželjne napade kot ostudne sirovosti.

Vsak učitelj bodi zgled pravega človekoljuba, ki se na njem razbijejo vsi napadi na šolo in učiteljstvo.

Pozabiti pa ne smemo nikdar, da imamo velikih dolžnosti do svojega stanu, ki jih ni izpolnjevati kot navadne obrti.

Pred nami so resni časi, ki zahtevajo novih potreb, v teh slednih pa nam je iskati vseh pripomočkov, da dosežemo, česar potrebujemo. Naš prvobojevnik Gangl je zavihtel prapor združenega jugoslovanskega učiteljstva vse kraljevine in marljivo išče, kar nas spaja. Želibog pa so med nami ljudje, ki iščejo le ono, kar nas razdvaja. Zaganjajo se v naša opravljena stremeljenja, pisarijo po časopisih in si neopravičeno laste šifre učiteljstva, ne dosežejo pa duha, ki veje v naših vrstah. Računajo, da bo tudi nadalje po Dittesu »moč korakala pred pravico, hinavstvo pred močastjostjo.« —

Toda idimo preko živih trupel k našemu boju!

Predvsem si strateg poišče primernega bojnega polja, kjer neopaženo s hrabro četo naskoči v pravem trenutku nasprotno postojanke in mirno, če mogoče, brez krvi opravi ono, kar provzročila bo na nož. To bojno polje so naše postojanke — organizacije učit. društva. Ona naj bi nam bila središča in ognjišča, tu si izmenjujemo uma svetle meče, tu se boderimo, z debatami navdušujemo k smotrenemu delovanju. Udeleževati se zborovanj naj bi bila naša stanovska dolžnost. Sramujejo naj se pa oni, ki imajo 99 izgovorov, le da se odtuji. Mislijo, da so storili svojo dolžnost, če odštejejo svoje pripetke. Ali naj naredimo z njimi kot marljive čebelice s troti? Ni li grdo uživati sadove, ki so se le drugi zanje trudili?

Društvo vodi odbor, ki vanj volimo najsposobnejše može! Starost naj ne bo merodajna in tudi službena doba ne. Večkrat so mlajši umnejši in prebrisanejši kot marsikateri izkušeni tovariš.

Drugo naše torišče so stanovski listi. Kateri stan zmore tolike agilnosti in vztrajnosti, toliko gmotnih žrtev? Česar ne zmore živa beseda v organizacijah, to naj se udelevi s pisano stvarno besedo. Polemika naj bo dostojna in smotrena. V političke liste ne tiščimo stvari, ki sodijo v naš deklogrog! Pač pa razširjamo svoje liste tudi med lajki.

Učitelj naj uživa popolno državljansko svobodo. Na našem praporu se blišči že od l. 1900 geslo: Svobodna šola — svobodno učiteljstvo! Svobodno naj bo znanstvo, svoboden pouk!

Izven šolske službe naj učitelja ne omejuje nikakršna odredba.

Bral sem, da so v bivši Avstriji predstavili češkega učitelja, ker je spisal delavec peticijo na državni zbor. V Belgiji so spodili učitelje iz službe, ker so kritikovali državne naredbe, v Turčiji so jih zapirali kot upornike, v Španiji so se zadolževali na račun šole, ker so denar rabili za bikoborbe. Kakšne idealne razmere so v Italiji, nam izpričuje sedanja stavka učiteljev. Povsod smo uboge pare.

Kako so delali z nami, vam je znano. Izriniti so nas hoteli iz vseh korporacij. Zasužnili so nas krajnim šol. svetom, recte župnikom, izriniti so nas iz predsedstva kr. š. sv., odvzeli pravice za krajne nadzornike, vrgli iz Kmetijske družbe itd. Bojevati smo se morali celo za volilno pravico.

Prizadevali so nam krivico na krivico.

Hoče se jim po konkordatski dobi, zato so avstr. škofje 1890 zahtevali nadzorstvo v šoli in imeti merodajen vpliv pri nameščanju učiteljstva.

Hočejo nas vpreči za nadzorstvo v cerkvah, dasi se v § 6. izjavljamo proti temu. Zenice med mašo sladko dremlejo, fantje se zabavajo, otroke naj pa mi strahujemo. Svoječas so nam hoteli kot največjim grešnikom naprtiti celo duhovne vaje.

Mi naj bomo vaški policaji. Ta krade, oni kolne, psuje, meče kamenje itd., seveda odrasli so pa brez napak. Posegali so še dalje. Predsednik kraj. šol. sveta v Stolzenhau je postavil redarja za nadzornika in čuvaja nad učiteljstvom ter mu ukazal, naj mu sporoči vse, kar zve o učiteljih in otrocih. Za vse otročje sirovosti je ogovoren učitelj.

Na Gorenjem Avstr. so svoječas prepovedali učiteljstvu voziti se na kolesih. Smešno, a le resnično.

Sola mora imeti zastopnike v državnem in pokraj. zboru. Ker nam niso mogli zabraniti pravice do kandidature, so nam predbacivali, da nismo sposobni za poslanca. Govor je naš kruh, predstudieso nam podlaga za naobrazbo, bistroumnosti te vadi že šolski otrok, poznavanje razmer je pa temelj, ki na njem razvijaš političko zmožnost. Ne ponižujemo se sami, ne odrekajmo se tudi tej pravici!

Učitelj se tudi kot pisatelj ne sme samega sebe zapostavljati. Predbaciva se nam sicer, da znamo le prepisavati, oziroma ekscerpirati iz tujega blaga, mi pa dokažimo, da nismo po Lichtensteinu »Halbgebildete, ohne Trieb nach Vervollständigung«.

Na papir — svoje misli! Pri raznih društvih in korporacijah ne nastopajmo samo kot pisaci! Ne zaslužujemo se sami! Lapajne pravi: Učitelj je danes faktor, s katerim morajo računati vsi naobraženi sloji ljudstva. Ako bomo vztrajali na potu svojega delovanja, ni se nam bati tudi najhujših viharjev.

O izobrazbi učiteljstva razpravlja obširno naš novi načrt. Doseči hočemo akademsko izobrazbo, ki so nanjo nekateri tako ponosni. Da bi pa ona človeku že nadomestila značaje, je jako dvomljivo, kakor nam kažejo marsikake izkušnje. Vetrovi so močni. V socialnem življenju marsikdaj ali pa vedno bogastvo nadkriljuje vso izobrazbo, podeljuje moč in nadpravice.

Kandidat, ki je dovršil vse šole, dobi izpovedevalo sposobnosti in naj se nastavi kot definitivni učitelj. Cemu naj bodo provizorična leta? Saj še nismo nikdar čuli, da bi kdaj že prva leta spodili zaradi nesposobnosti, saj še komodnim pripuščajo življenjarjenje. Cemu začetnika, polnega idealov, omejevati na pravicah, zmanjševati plačo, vpregati v začasni celibat itd. Usposobljenost in zrelostni izpit podelita začetnikom popolno svobodo, saj je navehvan 14 letnega četovanja.

Na ugledu nas in bodočnosti šole pa je, da se z vsemi silami upremo takozvanemu p. močnikom, ki nam jih hočejo vsiliti zaradi pomanjkanja moči. Invalidi in vojaki naj nas sedaj predstavljajo v leta 1700—1800, ko so s izpiti delali v cerkvi in župnišču. Rezultati izkušenj naj bi bili: »Zna dobro črkovati; v računih je precej dober, le množiti še ni videl; pri petju je zašel v drugo melodijo, sabljo zna dobro sakati; kar bo morebiti slabo, bo otroke preveč mahal itd.

Ne bi le Zaveza na kakršenkoli način prepovedala ta namen?

Nič boljje — a vsaj veliko ne — so takozvane zasilne šole. Naš novi načrt jih sicer odstranjuje, a dobojevanje še ni ta boj. Opozorim naj, da je goriško-gradiščanski dež. šol. svet v l. 1900 poročal, da se duhovni prav nič ne trudijo, da bi dosegli boljši obisk in dobre učne uspehe.

Ekskuredne šole in gorski oddelki nimajo prav nikake vrednosti.

Vrnimo se k idealnemu maturantu! Kam? Razpisano je to, ono mesto. Prosil je, bilo je odbito, ostala so le najslabša mesta. Potoži starejšemu tovarišu in ta ga pčbara: »Tovariš, nisi se li nič priklonil temu gospodu, onemu advokatu, nadzor-

niku, referentu itd.? Obleci frak, izposodi si cylinder in hajdi na našo obično pot!«

In sel je. Gospoda ni doma, drugi dremje, oni je bolenen, eden na letovišču itd. Prokleti križev pot! In zopet k starejšemu tovarišu. »Ali nisi nič bil v kuhinji pri kuharčki, nič podvoril hišni? Idi in stori!« Recept je pomagal in prišel je pred mogočne, milosti deleče velikase. »Kaj mislite, da smo ravno na vas čakali, bomo li vse dali na eno mesto, mislite li, da boste že službo dobili samo, ker ste se pokazali? Ste li v naši Zvezi? Boste li to in ono opravljali?«

Gomazeli so siromaku mravljinici, prsti so s nehote skrčili v dian, v glavi je vršalo. To so bili občutki marsikomu. Ta je skrivil hrbet, sladko obliznil vse ponudbe — bil je sprejet; oni je telebnil med vrata — bil je za vedno omadeževan.

Loba demokracije bi imela tu važno torišče. Priznam, da vsi ne moremo na najboljša mesta. Treba pa bi bilo, da se pri podeljevanju mest ozira le na kvalifikacijo šolskega opravila, ne oziraje se na izvenšolsko delovanje, ki vsakomur ni omogočeno, ali pa ni kakorkoli sposoben za to. Upoštevati je pri podelitvah mest tudi one, ki so se žrtvovali v neugodnih razmerah in službah.

Mnogo imamo med seboj zlasti gospodičen, ki zaradi političkega terorja po več — celo 10 let — niso bile nastavljene na definitivna mesta. Ob borih krajcarjih provizoričnega siromačenja so zabredle v dolgove, ki naj jih sedanja vlada poravnava iz fonda, ki nam ga je odločil Dunaj.

Zavezi stavimo tozadevni predlog.

Učitelja naj nobena oblast ne izrablja v svoje izvunšolske namene. Kar smo morali vse tekom sedanje dobe početi, je bilo že prenesramno. Upam, da mi ni treba tega naštevati. Tudi razna zatiranja hroščev i. dr. mislim, da ne sodijo v naše področje. Za to naj imajo oblastva in županstva svoja prisilna in nadzorovalna sredstva.

Glede nadučiteljske ali šolske upraviteljskega mesta bomo pozneje še debatirali.

BOŽO RAČIČ:

Belokranjske šolske razmere.

Med najbolj žalostne spomine na pokojno Avstrijo sodi mizerija slovenskega šolstva. Prednjači ji šolstvo črnomaškega okraja. Stavim, da bo marsikdo še vzdihnil že pri teh stvkih, dasi je že dolgo vrsto let tam preko Gorjancev med »črnimi Kranjci«. Uradništvo so prestavljali za kaznen v te kraje, ki so bili od sveta ločeni. Kdo se ne spominja slavne belokranjske pošte, ki je škripala dan za dnem preko zelenih, skrivnostnih Gorjancev. Marsikoga bo zazebljo od srca, ko se bo spomnil zimskih voženj.

Pozabljen je ostal ta lepi svet belokranjski in je pozabljen in zanemarjen še danes. Hlapon te pripelje iz semiškega predora na prijazno semiško postajo sredi vinogradov. Diven razgled se ti odpre vse tja doli do zelene Kolpe, kjer nam hrvaški tovariši segajo v roko. Človek se ne more ločiti od te krasne razgledne točke. Zal, niso razmere tako lepe kakor pokrajina. Politiške razmere so bile baš tu pravi unikum. Od zahoda sem so tiščali protežirani Kočeverji, na vzhodu je potegnili politika nenaravni jezik preko Kolpe na našo stran. To je Marin Dol, ki je smel zlasti financarjem po glavi. Marin dolci so Srbi in ravno tako Bojančani, ki so oddaljeni za dobro uro od Adlešič. V jezikovnem in narodopisnem oziru sploh je ta kot velezanimivo in v zadnjem času je postala neslavna Vinica...

Prometnih cest ni, ceste pa so jako slabe in vozovi danes prav »poceni!« Če bi imeli Nemci te kraje in bi ležali tako, da bi tvorili tudi jezikovno mejo, bi izgledalo šolstvo vse drugače. Poglejte samo v Rožni Dol in Laze! V prvem kraju je slovenska šola, ki so jo prenarodili iz ponižne kmetijske bajtice, kakor plaha golobica se mi zdi tam na gričku in vsa v trepetu čaka kočevskega jastreba... V Lazah se ti pa šopiri Roseggerjeva šola tik ob železniškem tiru; še do danes ni vbrisan ta sramotni napis! Šola je pa lična in praktično urejena, kakor sploh vse nemške bojne šole. Ljudje so znali privabiti učitelja, četudi ni bil kraj tako lep. Postavili so lično in praktično šolo, in kdo es ne bi udomačil v takem lepem ptičniku. Poglejte na Štajersko! Nemške šole so naravnost krasne. Pri nas pa je že birokatska previdnost poskrbela za to, da so zidali — rekel bi — nalašč neprimerne šolske zgradbe, ker sicer bi pričakovali pač malo več razsodnosti od inženirjev članov komisije, ki so imeli zidavo šol v rokah.

Občine so hlastno segale po najnižjih ofcrtih, ne glede na to, da so bile preprčane, da bo stavba slaba. Pri c. kr. okr.

